

що дозволяє набути відповідний досвід і готувати мистецькі проекти з учнями у школі.

Розглянута **проблема потребує подальшого опрацювання** з огляду на різноманітні типи проектів і необхідність опису методики їх проведення зі студентами під час опанування методики викладання інтегрованого курсу «Мистецтво».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аліксійчук О. С., Федорчук В. В. Проектна діяльність студентів у процесі опанування навчальної дисципліни «Шкільний курс світової художньої культури та методика його викладання»: навч.-метод. посіб. – Кам'янець-Подільський: Видавництво Звонік Д. Г., 2009. – 44 с.

2. Новикова Н. В. Мистецький проект від А до Я // Мистецтво та освіта. – 2017, № 4 (86). – С. 40–44.

3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. – Москва: Издательский центр «Академия», 2000. – С. 71–79.

References

Aliksiichuk, O.S., & Fedorchuk, V.V. (2009). *Proektna diialnist studentiv u protsesi opanuvannia navchalnoi dysypliny «Shkilnyi kurs svitovoi khudozhnoi kultury ta metodyka yoho vykladannia»* [Project activity of students in the course of mastering the discipline "School course of world artistic culture and its teaching methods"]. Kamianets-Podilskyi: Vydavets Zvoniko D.H.

Novykova, N.V. (2017). *Mystetskyi proekt vid A do Ya* [Art project from A to Z]. Mystetstvo ta Osvita [Art and Education], 4 (86), 40-44.

Polat, E.S. (2000). *Novye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniia* [New pedagogical and information technologies in the education system]. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiia».

Стаття надійшла до редакції 30.04.2018 р.

Гайдамака Олена Василівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ, Україна,
e-mail: lgaidamaka@ukr.net

ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В ОСНОВНІЙ І СТАРШІЙ ШКОЛІ У 2018/2019 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2018/2019 навчальному році загальну мистецьку освіту в **основній школі** учні опануватимуть за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Мистецтво. 5–9 класи» (авт. Л. Масол та ін.) (оновлена), затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», яка реалізується за рахунок годин, визначених типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня (наказ МОН від 03.04.2012 № 409, зі змінами, внесеними наказами МОН від 29.05.2014 № 664, від 12.12.2014 № 1465, від 07.08.2015 № 855). Вона вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу.

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програми предмети художньо-естетичного циклу: музичне мистецтво, образотворче мистецтво, інтегровані курси «Мистецтво» та «Художня культура» **мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою** (вчитель музичного, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури) (лист МОН України від 09.06.2016 № 1/9-298).

Мистецька освіта учнів **старшої школи** здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- учні 11 класів навчатимуться за програмами «Художня культура» (рівень стандарту, академічний, профільний рівні) та «Естетика» й відповідними типовими навчальними планами (наказ МОН від 27.08.2010 № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню»);

- учні 10 класів – за навчальними програмами «Мистецтво» (рівень стандарту, профільний рівень) та відповідними типовими навчальними планами (накази МОН від 11.07.2017 № 995 «Про типові навчальні плани для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів»; від 24.11.2017 № 1541 «Про внесення змін до наказу МОН від 11.07.2017 № 995»).

Звертаємо увагу, що реалізація змісту освіти, визначеного державним стандартом, у 10 класі **на рівні стандарту** здійснюватиметься, щонайперше, через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До вибірково-обов'язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво»), «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). З них **учень (учениця)** має обрати **два предмети**, які обов'язково опануватиме впродовж навчання у старшій школі: один – у 10-му, другий – в 11-му класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень	
	10 клас	11 клас
Вибірково-обов'язкові предмети (Інформатика, Технології, Мистецтво)	3	3

на вибірково-обов'язкові предмети, розподіляються між двома обраними предметами).

Тобто, за умови вибору учнем (ученицею) навчального предмета «Мистецтво» для вивчення у старшій школі (рівень стандарту), його годинний розподіл розраховується таким чином: 10 (або 11) клас – 3 години на тиждень; або 10–11 клас – по 1,5 години на тиждень відповідно в кожному навчальному році.

Профільне навчання у старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет **«Мистецтво» є профільним** з відповідним годинним навантаженням: 5 годин у 10 класі, 5 годин – в 11 класі.

У 2018/2019 навчальному році учні 10 класів навчатимуться за навчальними програмами «Мистецтво. 10–11 класи. Рівень стандарту» та «Мистецтво. 10–11 класи. Профільний рівень» (авт. Абрамян Т. О., Аристова Л. С., Гайдамака О. В., Гараздовська М. Т., Гречана О. І., Гурін О. М., Новикова Н. В., Пірог А. Г., Просіна О. В.), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти». Програми розміщені на офіційному веб-сайті МОН України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовило рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами певного навчального предмета, зокрема мистецтва. У програмах «Мистецтво. 10–11 класи» окреслено сутність предметних

мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які щонайперше формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва. Визначено компоненти компетентностей – знання, діяльнісний, ціннісний, – відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів». Розкрито можливості мистецтва щодо формування *ключових компетентностей*, які подано як система умінь (здатності людини реалізувати на практиці набуті знання і навички) і ставлень (якостей, що проявляються в поведінці особистості в певній ситуації чи її вчинках на засадах ціннісних переконань, поглядів, інтересів тощо): *компетентності спілкування рідною/державною, іноземною мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; компетентність умінь вчитися впродовж життя; компетентності ініціативності й підприємливості; соціальна та громадянська компетентності; компетентність обізнаності та самовираження у сфері культури; компетентність екологічної грамотності й здорового життя*. Важливість формування ключових компетентностей є незаперечною, і тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій педагогічно доцільно і тільки **в контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво»**.

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст навчальних програм введено *наскрізні змістові лінії* – соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях:

«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Особливості їх реалізації зазначено в пояснювальних записках до програм. Окремо наголошуємо, що реалізація змісту наскрізних змістових ліній має бути педагогічно коректною і доцільною та втілюватися тільки через відповідні мистецькі трактування, приклади і методи навчання.

Зміст програми **рівня стандарту** презентує складову цілісної моделі загальної мистецької освіти (за Л. Масол). Вона розкриває можливість ознайомлення дитини зі світом мистецтва через провідні засади, притаманні різним видам мистецтва: **мова мистецтва** (початкова школа); **жанри та стилі мистецтва** (основна школа). У старшій школі на основі цих «трьох китів» учні знайомляться з різними культурами і мистецтвом світу.

Програма рівня стандарту реалізує вимоги державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (культурологічна змістова лінія освітньої галузі «Мистецтво»). Тематична структура програми розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського, європейського (у тому числі мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва).

Важливо наголосити: навчальна програма дає можливості вчителю, орієнтуючись на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми навчальної програми, за необхідності – змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

З метою якісної реалізації педагогами змісту програми «Мистецтво. Рівень стандарту» в 10 класі представимо ниж-

че методичний коментар, зважаючи на певну новизну навчального предмета й існування ймовірних ризиків (у зв'язку з тематикою курсу) залучення великого обсягу інформаційного матеріалу в межах визначеного часу.

Першочерговим завданням курсу є: **захопити учнів мистецтвом різних регіонів світу**, виявити найхарактерніші ознаки мистецтва кожного регіону, знайти емоційний відгук, зацікавити школярів настільки, щоб з'явилося бажання самостійно ширше познайомитися з мистецькими шедеврами, яскравими художніми явищами певного культурного регіону, які є «візитівками» його мистецтва. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів системи компетентностей, передбачених навчальною програмою.

До найважливіших позицій викладання мистецтва в 10 класі, на яких має базуватися методичний арсенал учителя, належать наступні.

По-перше, наголосимо на можливості **добору творів мистецтва**. Програмою передбачено творчий підхід вчителя до змісту й технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу. Особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їхньому вікові. Зокрема, для реалізації змісту необхідно обирати твори й види мистецтва, що репрезентують найхарактерніші ознаки культурного регіону світу, самобутність його мистецтва.

Для реалізації практичної спрямованості курсу, вчитель має передбачити час для виконання учнями художньо-практичних (зокрема, проектних) завдань, враховуючи програмні вимоги, інтереси й потреби учнів певного віку. Тому, **по-друге**, підкреслимо: провідними видами діяльності в контексті опанування мистецтва є **пізнання мистецтва**, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст, і **творче само-**

вираження здобувача освіти, яке реалізується через виконання мистецьких проектів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання, щоб не перевантажувати їх зайвою інформацією, не перетворити курс «Мистецтво» у старшій школі в суто інформативний, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо: така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на видах мистецтва, їх специфічних унікальних особливостях, які презентують конкретний культурний регіон світу.

Тому, структуруючи зміст мистецької освіти в 10 класі рівня стандарту (зокрема створення поурочних календарно-тематичних планів), учителю необхідно дотримуватися балансу всіх видів діяльності здобувачів освіти: визначаючи години на пізнання мистецтва (знайомство з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва), необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність мотивує підлітків до самовираження та реалізації їхніх потреб та нових ідей у соціумі.

По-третє, для реалізації вищезазначеного слід наголосити на важливості *застосування вчителем різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діалогічних форм* подачі матеріалу над монологічними. Адже сьогодні вчитель – це не тільки транслятор певної кількості знань та інформації, а насамперед партнер з опанування мистецтва. Авторитарний підхід з моноло-

гічним викладом навчального матеріалу є неефективним і малоцікавим для учнів, особливо стосовно мистецтва.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися в тісному взаємозв'язку *традиційних методів навчання* (словесних, наочних, діяльнісних) з *проблемними, евристичними методами, комп'ютерними технологіями* та (що важливо для інтегрованого курсу) інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва.

Для реалізації ідей **профільного навчання** та надання учням можливостей вибору в набутті певних мистецьких умінь з улюбленого виду діяльності програма **«Мистецтво. 10–11 класи. Профільний рівень»** має дві складові: *пізнавальну* (2 години на тиждень), що реалізує вимоги культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та є обов'язковою для опанування усіма учнями, та *художньо-практичну* (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування умінь з обраного (-их) виду(-ів) мистецької діяльності.

Тематична структура та зміст пізнавальної складової програми є аналогічною до навчальної програми «Мистецтво. Рівень стандарту» і реалізується відповідно до рекомендацій, зазначених вище.

Художньо-практична складова містить варіативні модулі, які дають можливість навчальному закладу згідно з потребами й інтересами учнів, умовами, кадровим та матеріально-технічним забезпеченням обрати вид (види) мистецької діяльності для поглибленого опанування учнями його змісту, набуття ними умінь та навичок з обраного (-их) виду (-ів) діяльності.

Звертаємо увагу, що зміст модуля (-ів) може бути не синхронізований зі змістом пізнавальної складової, а спрямований безпосередньо на опанування учнями певних мистецьких умінь і навичок.

(Закінчення див. на с. 41)

№ з/п	Дата	Зміст уроку	К-сть годин	Орієнтовні творчі завдання
24		«Полтавщина та Слобожанщина». Музичне мистецтво Полтавщини та Слобожанщини. Народні інструменти. Кобзарі і лірники.	1	
25		«Полтавщина та Слобожанщина». Видатні постаті Полтавщини та Слобожанщини. Художники, скульптори і композитори регіону.	1	Робота в групах. Підготуйте доповідь та презентацію «Життя і творчий шлях І. Рєпіна» або усний тематичний журнал «Харківські художники – В. Єрмілов, М. Дергус, З. Серебрякова, Д. Безперчий», «Українські кобзарі – носії життєвої мудрості».
26		«Таврія, Приазов'я, Одещина, Буджак і Крим». Склад історико-географічних регіонів. Особливості народної архітектури регіонів. Архітектурні пам'ятки регіонів.	1	Робота в групах. Підготувати доповідь та презентацію «Чуфут-Кале – середньовічне місто-фортеця».
27		«Таврія, Приазов'я, Одещина, Буджак і Крим». Декоративно-ужиткове мистецтво Таврії, Приазов'я, Одещини, Буджаку й Криму. Вишивки. Ткацтво. Кераміка, гончарство. Писанка. Народний одяг.	1	Робота в групах. Підготувати усний тематичний журнал «Культура кримсько-татарського народу», «Український костюм Півдня України».
29		«Таврія, Приазов'я, Одещина, Буджак і Крим». Музичне мистецтво Таврії, Приазов'я, Одещини, Буджаку й Криму.	1	
29		«Таврія, Приазов'я, Одещина, Буджак і Крим». Видатні постаті Таврії, Приазов'я, Одещини, Буджаку й Криму. Художники, скульптори і композитори регіону.	1	
30		Узагальнюючий урок	1	

ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В ОСНОВНІЙ І СТАРШІЙ ШКОЛІ У 2018/2019 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

(Закінчення. Початок статті див. на с. 27)

Серед запропонованих модулів: спів (сольний, ансамблевий, хоровий), музичний інструмент (бандура, гітара, баян тощо, ансамбль, оркестр); графіка, комп'ютерна графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, основи дизайну; хореографія (класична, народна, бальна, сучасна – за вибором); театральне мистецтво; фотомистецтво; мистецтво кіно, мистецтво театру і кіно (проектна діяльність); мистецтво рідного краю. Звертаємо увагу, що упродовж навчання в старшій школі (10–11 класи) учні можуть опановувати зміст декількох модулів. Мінімальний час навчання за одним модулем – 1 семестр.

Запропонований програмою зміст та очікувані результати дають можливість учителю самостійно складати детальний календарно-тематичний план з урахуванням вимог навчальної програми (модуля) та обраної тривалості реалізації модуля (1, 2, 3, 4 семестри), його художньо-змістового і практичного наповнення; обирати найбільш ефективні форми організації навчального проце-

су, технології та методики для формування умінь з обраного виду мистецької діяльності.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень. Тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці) та його (її) ставлення до опанування предмета. Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого – їхнє ставлення до предмета, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісне зростання учня (учениці),

оцінити його (її) роботу в освітній діяльності й саморозвитку. Саме тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення.

До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне й підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів, художньо-творчого самовираження є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями, які мають бути збалансованими між собою.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Учителям під час підготовки до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ» та ін.